

BOHUMIL VYKYPĚL

K EMPIRICKÉMU PRINCIPU

(nečasová úvaha Zdeňku Házovi k 60. narozeninám)

Přinejmenším v obecnějazykových kruzích je známo, že jedním z bodů jazykové teorie Louise Hjelmsleva, které vyvolávají největší spory, je Hjelmslevovo pojetí empirie. V tomto textu se chceme dotknout některých otázek spojených s tímto problémem a pokusit se ukázat možnosti jejich, alespoň předběžného vyjasnění.

I. V některých Hjelmslevových textech představuje atribut ‚empirický‘ opozitum k atributu ‚apriorní‘ a analogon k atributu ‚aposteriorní‘ (srov. Hjelmslev 1959, 97, 113–128, 140–141): zásadní protiklad existuje podle Hjelmsleva mezi apriorním a subjektivním, a proto transcendentním či metafyzickým postupem na jedné straně a postupem empirickým a objektivním, a proto imanentním či vědeckým na straně druhé (srov. i Hjelmslev 1935, 90–94; Graffi 1971, 456–457). Rovnici ‚empirický‘ = ‚aposteriorní‘ lze vyložit jako formální definici empirie: neempirický postup znamená takový, který k objektu směřuje tak, že nejdříve – *a priori* – je o objektu něco řečeno nebo se to ví, a teprve poté je objekt zkoumán (třeba i pomocí nějaké jasné metody). Badatel má nejdříve nějaký koncept a tento chce teprve následně zapracovat do své teorie. Na apriorním hledisku spočívá rovněž metafyzické či transcendentní pojednání objektu. Lze sice rozlišovat mezi tím, co je subjektivně transcendentní (subjektivně metafyzické), a tím, co je objektivně transcendentní (objektivně metafyzické): první je to, co je samozřejmé, co je podmínkou nebo formou poznání, zatímco druhé se týká věci o sobě (*Ding an sich*) a nikoli věci pro nás. Z empirického hlediska však toto rozlišování není důležité a oba způsoby metafyzického náhledu vyjdou nastejno, nehledě na to, že není jasné, co zařadit k prvnímu způsobu (srov. k tomu i Jørgensen 1969). Apriori se ovšem nerovná axiomu. Apriorní je to, co se ví ještě, než se začne pracovat, zatímco axiom je prostředek či nástroj, s nímž se pracuje, nebo bod, v němž se začne pracovat.

Taková je tedy *formální* definice empirie. Tři komponenty Hjelmslevova empirického principu – bezrozpornost, exhaustivnost a jednoduchost – představují naopak *operativní* definici empirie: nabízejí kritérium, podle něhož lze odlišit

empirický popis od popisu neempirického. Rozdíl mezi formálním a operativním aspektem definice empirie je nutno mít na paměti, když Siertsema (1965, 37–38) tvrdí, že Hjelmslev užíval atributu ‚empirický‘ ve svých raných textech v jiném smyslu než později, neboť zde je třeba rozlišit právě formální a operativní stránku věci. Především operativního aspektu se pak týkají otázky, které byly vznášeny, pokud jde o Hjelmslevovo pojetí empirie.

Nejdříve je důležité si uvědomit, že ‚empirický‘ se zde nerovná tomu, co se pod empirickým obvykle rozumí (tj. když empirický znamená shodný s objektem), neboť empirický princip se týká právě arealistické, kalkulativní stránky teorie, teorie samé, nikoli vztahu mezi teorií a světem (srov. Schultink 1971, 41, 44–45; Sørensen 1967, 10; Juillard–Macris 1970, 194–198; Siertsema 1965, 234). Empirický princip slouží jako kritérium nebo nástroj k posouzení teorie, ale na základě empirického principu se nerozhoduje o adekvátnosti teorie.

Rozdíl mezi pojetím empirie v Hjelmslevově empirickém principu a tím, které je obvyklé u jiných jazykovědců, odpovídá vlastně rozdílu mezi koherenčním a korespondenčním principem pravdy (v tomto bodě lze konstatovat jeden ze styčných bodů mezi Hjelmslevem a neopozitivismem): podle Hjelmsleva (1973, 104) „that something is true means, and means only, that it constitutes the simplest possible, self-consistent, and exhaustive solution“; ontologická a vědecká pravda je určována metodou a její koherencí (srov. i Larsen–Nault 1993, 61). Je ovšem třeba říci, že u Hjelmsleva (a u neopozitivistů) jsou nakonec oba principy spojeny: skutečnost, že se vyžaduje, aby teorie byla empirická, znamená, že se pracuje s korespondenčním principem pravdy; skutečnost, jak se empirická povaha teorie pojímá a určuje (v empirickém principu), znamená, že se pracuje s koherenčním principem pravdy. Tomu odpovídá i to, že formální aspekt (nebo vůbec definiční čili ohraničující aspekt) empirie v Hjelmslevově jazykové teorii lze považovat za ontologický aspekt problému a operativní aspekt empirie (tj. empirický princip) lze považovat za jeho gnoseologický aspekt.

Arbitrárnost jazykové teorie (tj. její nezávislost na jejím objektu a její podřízení koherenčnímu, nikoli korespondenčnímu principu pravdy), které se empirický princip týká, se uplatňuje ve třech oblastech: při výběru ze zkušenostních dat, při konstrukci teorie a při aplikaci teorie. Naopak přiměřenost teorie se projevuje tak, že se vůbec vybírá ze zkušenostních dat, že se zkušenostní data zohledňují při konstrukci teorie a že teorii lze užít i k popisu (srov. Juillard–Macris 1966; 1970). V souvislosti s posledním bodem, tj. aplikací teorie, budiž připomenuta častá námitka proti glosematické jazykové teorii, totiž že tato je málo použitelná k popisu jazyků. Této námitce Hjelmslev (1943, 14), jak známo, opouje tvrzením, že zkušenostní data nemohou ani posílit ani oslabit teorii, nýbrž jen její použitelnost. Je zjevné, že právě požadavek použitelnosti teorie, tzn. jejího praktické užitečnosti, představuje další princip pravdy, a to princip pragmatický: pravdivé není to, co vykazuje korespondenci nebo koherenci (neboť obojí lze jen obtížně zjistit a zajistit), nýbrž to, co je užitečné. Takového principu se podle Hjelmsleva (1949) drží většinová jazykovědná tradice, když staví praxi před teorii. Může se zde spolu s Hansem Jørgenem Uldallem (1957, 21–22) mluvit o *principu plausibility*, na němž spočívá tradice a který Uldall staví proti *em-*

pirickému principu. Nicméně lze rovněž tvrdit, že použitelnost, zkušenostní data atd. sice nepotvrzují nebo nevyvracejí správnost teorie, avšak mohou zpochybnit její *oprávněnost*:

„Not that a theory is in itself either true or false in any other sense than as judged by the Principle of Empiricism; what can be criticised is its expediency, its power of producing laws and predictions, and the control which can thus be derived from it.“ (Uldall 1957, 33)

I Hjelmslev uznává nutnost zajistit použitelnost teorie (srov. Hjelmslev 1963, 17; 1959, 95), ale absenci své použitelnosti není teorie vyvratitelná. Opravňování použitelností nicméně připomíná Hjelmslevovo odůvodnění počátečního omezení perspektivy jazykové teorie (viz Hjelmslev 1943, 19).

Ať už je tomu s použitelností jakkoli, lze snad shrnout, že Hjelmslev chce být jak empirický, tak nemetafyzický. To znamená, že chce být aposteriorní a neapriorní, tj. dělat své výpovědi až po dotyku s objektem a po jeho poznání; a tento dotyk je zprostředkován teorií a metodou jako cestou k objektu, které jsou zároveň objektivní, protože kontrolovatelné, zatímco metafyzika poznává objekt přímo – apriori a bez kontrolovatelné metody, a proto subjektivně.

Na toto paradoxní spojení požadavku empirie jako realistické přiměřenosti teorie s požadavkem metody jako arealistické arbitrárnosti teorie, tj. spojení korepondenčního principu pravdy s koherenčním, se lze podívat také z historicko-vysvětlovacího pohledu. Na začátku stojí snaha překonat starou, tradiční, spekulativní gramatiku, jespersenovskou *squinting grammar* a být *empirický* (zde jsou poučné odpovídající pasáže v *Principes de grammaire générale*, v *Catégorie des cas* a ve *Structure morphologique*; srov. Hjelmslev 1928, 38–42; 1935, 37, 90–94; 1939, 113–128). Pak ale přichází poznání, že nestačí pouze postupovat empiricky, aniž bychom se ptali, jak postupovat, nýbrž je rovněž nutné být při tom *objektivní* nebo přesněji řečeno intersubjektivně kontrolovatelný, a nikoli subjektivní a nekontrolovatelný, a že je proto také nezbytně nutné mít kontrolní nástroj, tzn. *metodu* (srov. Hjelmslev 1959, 122; 1971, 7; 1973, 103–104). Zde se hlásí neopozitivistická inspirace u Hjelmsleva. Rozhodnutí pro empirii tak nachází svůj neodlučitelný přirozený korelát ve vytvoření metody.

Objektivita teorie tedy s její empiričností souvisí dvěma způsoby:

1. Teorie nabízí metodu jako cestu k objektu. Na první pohled se zdá být beze smyslu ptát se, zda teorie je objektivní, pokud sama vytváří svůj objekt (Hjelmslev 1943, 15; 1973, 104; 1945–49, 63), neboť tento pak neexistuje sám o sobě. Gregersen (1991, I, 306) se dokonce domnívá, že tak lze dospět k „epistemologickému relativismu“. Avšak mnohem spíše platí, že teorie svůj objekt *formuje*, nikoli vytváří, a to proto, že je nejen arbitrární, ale také přiměřená. Teorie umožňuje objekt uchopit.
2. Teorie nabízí metodu, kterou lze kontrolovat. Objektivita v Hjelmslevově (neopozitivisticky inspirovaném) pojetí nepředstavuje shodu s objektem nebo pouhou adekvátnost objektu (jak to předpokládá Gregersen 1991, II, 235–236), nýbrž mnohem spíše kontrolovatelnost – intersubjektivitu. Objektivita se nedefinuje pozitivně, vztahením k objektu, nýbrž spíše negativně, vyloučením subjektivity.

Na jednom místě tematizuje Hjelmslev výtku libovůle při volbě metody, která se činí *nominalismu*:

„On objectera peut-être que, s'il en est ainsi, l'adoption d'une méthode structuraliste n'est pas imposé par l'objet de l'investigation, mais qu'elle est choisie arbitrairement par l'investigateur. On est ainsi de retour à l'ancien problème, débattu au moyen-âge, de savoir si les notions (concepts ou classes) dégagées par l'analyse résultent de la nature même de l'objet (*réalisme*) ou si elles résultent de la méthode (*nominalisme*).“ (Hjelmslev 1959, 101)

Otázka rozhodnutí mezi nominalismem a realismem, tzn. otázka po noetické hodnotě či existenci toho, co se vypovídá, je však jako otázka po *ná-zoru* nahrazena otázkou zdůvodnění volby metody:

„Il ne faut pas croire, d'ailleurs, que la solution nominaliste soit seule à permettre plus d'une analyse possible d'un même objet. Même dans le cas où il y a plus d'une seule analyse possible, le réaliste reste libre de croire que l'équivoque est inhérent à la nature de l'objet soumis à l'analyse. (...) Le problème se réduit à celui de la méthode à choisir, et des principes choisis pour l'analyse. La question de la méthode et des principes d'analyse incombe surtout à chaque science spéciale. (...) La question de la méthode et des principes d'analyse se définit dans les cadres d'une science donnée – de la linguistique, en l'espèce – tout en permettant des généralisations qui dépassent les cadres de cette science. Ce problème une fois posé, l'attitude nominaliste est dépourvue de son caractère présumé arbitraire, et ne donne aucunement libre chemin aux jongleries. Quelle que soit l'attitude adoptée, réaliste ou nominaliste, le problème de la méthode reste seul pertinente.“ (ib., 102)

Teorie jako spojení s objektem je nezbytná pro empiričnost popisu a zároveň pro jeho objektivitu – kontrolovatelnost; objektivita v pozitivním smyslu se rovná metafyzice a absence metody ústí do nekontrolovatelnosti.

„D'un point de vue très général on le revêt du terme réaliste d'*empirisme*, qui est susceptible d'une définition nominaliste. Ce fait reste, même si la définition est encore à la discussion.“ (Hjelmslev 1959, 102)

II. Diskutovalo se, jak známo, především o jednotlivých částech empirického principu.

Jasná je snad první vlastnost, požadavek konsistentního, bezrozporného popisu (srov. ovšem i Juillard–Macris 1970, 199–204). Méně jasná se zdá na první pohled druhá část, exhaustivita popisu: jak se pozná, že popis dospěl ke svému konci, že objekt je vyčerpávajícím způsobem popsán, pokud je objekt poznáván jen skrze metodu? (Srov. Gregersen 1991, I, 306–307.) Exhaustivita popisu se však pravděpodobně má chápat jinak, a to tak, jak to vyplývá z Hjelmslevova pojetí analýzy: má-li analýza probíhat dělením, pak analýza dospívá ke svému konci tehdy, když nelze dále dělit; jinak řečeno, když už nejsou nenalézány *ko-heze*, tj. dependence nebo interdependence (tzn. kauzální souvislosti; Hjelmslev toto považuje obecně za konec vědeckého popisu daného objektu; srov. Hjelmslev 1943, 75 a také Hjelmslev 1975, 65, 85, 118; *k principu exhaustivity*

srov. Hjelmslev 1943, 87; 1975, 65; viz i Schultink 1971, 42–43; Uldall 1957, 32–33).

Zdá se, že potřeba upřesnění vyvstává zvláště v případě požadavku jednoduchého popisu: co je jednoduché? Henning Spang-Hanssen (1949) ukázal obzvlášť názorně relativnost konceptu jednoduchosti: posouzení popisu (nebo teorie) co do jednoduchosti předpokládá účel tohoto popisu (srov. k tomu i Gregersen 1991, II, 187–188). Je třeba se tedy vždy ptát, *vzhledem k čemu* je něco jednoduché (tzn. pro různé cíle nebo z různých hledisek mohou být též postup nebo táž věc různě jednoduché).

Nejdříve zde vyvstává otázka, na co se jednoduchost vztahuje: může se vztahovat na výsledek popisu nebo na popis sám. Hjelmslev pro to, aby byl empirický princip splněn, vyžaduje obojí: je nutno se snažit získat co nejmenší počet prvků a zároveň provést popis co nejjednodušeji:

„Of two possible solutions, the one is considered correct which gives the simplest result. Of two possible solutions which give an equally simple result, the one is considered correct which involves the simplest procedure.

The most difficult task of linguistic theory is precisely this: observing the more obvious requirement for self-consistency an exhaustive description *to work out the procedure which in the simplest possible way leads to the simplest possible result.*“ (Hjelmslev 1973, 105)

Z citované pasáže by se mohlo usuzovat na to, že jednoduchost procedury je podřízena jednoduchosti výsledku, a tak tomu skutečně je v *principu jednoduchosti*:

„Of two contradiction-free and exhaustive descriptions, that one is considered correct that yields the simplest result. Of two contradiction-free and exhaustive descriptions yielding equally simple results, that one is considered correct that involves the simplest procedure.“ (Hjelmslev 1975, 1; srov. i Hjelmslev 1943, 18 a Uldall 1957, 24f.).

V prvním případě se uplatňuje *princip redukce*, v druhém *princip ekonomie*, které jsou oba odvozeny od principu jednoduchosti (srov. Hjelmslev 1943, 55–56; 1975, 1–2, 65–66; Uldall 1957, 32–33).

Vyvstává ovšem otázka, co rozumět výsledkem, na nějž se vztahuje požadavek jednoduchost (zde se opět ukazuje relativnost jednoduchosti): spočívá jednoduchost v co nejmenším počtu prvků nebo v jejich co nejjednodušším uspořádání? (Srov. i Schultink 1971, 44.) Jak upozornila Eli Fischer-Jørgensen (1979, 88), může například redukce jednoho výrazového prvku na dva už registrované výrazové prvky (např. *c* na *t* a *s*) zkomplikovat popis kombinačních pravidel prvků, tzn. popis strukturace inventáře prvků (srov. i Fischer-Jørgensen 1979, 121; 1975, 126; Siertsema 1965, 63–66 s další diskusí).

Pokud jde o proceduru popisu, týkají se jí i některé obecné požadavky co do jednoduchosti: jednoduchá je taková teorie, která nepracuje s nedefinovanými pojmy a nemá žádné pojmy, jejichž nutnost nebyla prokázána:

„(...) simpler in the sense that it presuppose fewer undefinable or unverifiable concepts. (...) To prove something is to demonstrate its necessity within the system“ (Hjelmslev 1973, 104)

„From the simplicity principle it follows that the procedure must presuppose the fewest possible indemonstrables or axioms and the fewest possible indefinables or fundamental concepts, and preferably none at all. That a minimum must be left undefined implies that a maximum of definitions must be given, which of course does not mean that one must introduce a maximum of concepts, but on the contrary that one must introduce a minimum of concepts and that the greatest number of these, and preferably all, must be defined. Hence linguistic theory must rest on a set of definitions which are ordered according to two considerations, both of which are consequences of the simplicity principle: 1. no concept is to be introduced earlier than necessary; 2. a definition cannot be introduced before all of the concepts entering into it have previously been defined, or failing that, have been introduced as indefinables.“ (Hjelmslev 1973, 105f.; srov. i Hjelmslev 1943, 20 a Uldall 1957, 23f.)

Tím ovšem přicházíme k další možné interpretaci jednoduchosti: jednoduchost lze pojímat „kvalitativně“, tzn. jednoduché je to, co je explicitní. Jednoduchost se tedy netýká ani postupu (procedure) tvoření teorie (jak obecné, tak pro jednotlivý jazyk), ani jeho výsledku, nebo se přinejmenším netýká pouze tohoto, nýbrž jde o způsob pojednání (srov. i Hjelmslev 1959, 140). Tak vykládají koncept jednoduchosti Larsen a Nault (1993, 54):

„Hence simplicity has nothing to do with the number of fundamental concepts or of procedural rules, something which a quick look at the Hjelmslevian array of concepts can convince anyone of. Simplicity is concerned solely with an explicitness. That which cannot be explicited in relation to the method is to be excluded.“

III. Z těchto úvah lze učinit i některé obecnější závěry o celé jazykové teorii. Bylo řečeno, že Hjelmslevův empirický princip představuje operativní definici empirie nebo empiričnosti, tzn. představuje rozhodovací kritérium, podle něhož se orientujeme ve zkušenostních datech. Pokud se ale musíme ptát, co vlastně znamenají bezrozpornost, exhaustivita a jednoduchost, pak je zjevné, že není jasné, kdy jsou kritéria nabízená empirickým principem splněna (srov. i Juilland–Macris 1966, 93, pozn. 49, 102; 1970, 196). Tato nejasnost vyplývá z toho, že empirický princip obsahuje indefinabilia či přesněji pojmy nedefinované před zavedením empirického principu, tj. bezrozpornost, exhaustivitu a jednoduchost. Indefinabilia nebo axiomy by obecně měly být definovány nebo definovatelné buď metateoreticky nebo v „přirozeném“ jazyce. Obojímu však u těchto i u jiných Hjelmslevových indefinabilií tak není. K druhé definiční možnosti (na základě přirozeného jazyka) mívá implicitně Juilland a Macris (1970, 199–204), když tvrdí, že i pojem konsistence (bezrozpornosti) vyžaduje empirii v obvyklém slova smyslu: zde se však nejedná o empirii daného objektu, o referenci k tomuto objektu, nýbrž jde o obecná zkušenostní data, o „zkušenost se světem“.

V každém případě se tvrzení o nejasnosti empirického principu jako operativní definice empirie může vztáhnout i na jiné glosematické operativní definice: zdá se, že tyto sice poskytují kritéria pro klasifikaci objektů, avšak neřkají už, jak je třeba je interpretovat, tzn. na které objekty je možno je vztáhnout a na které nikoli (jinými slovy: neřkají, co znamenají). Tak je tomu zjevně i například

v případě operativní definice genetické příbuznosti jazyků. Genetická příbuznost jazyků existuje podle Hjelmsleva (1971, 28–29) tehdy, když existují pravidelné korespondence (vztahy) mezi výrazovými prvky zkoumaných jazyků. Neříká se však, kdy tyto korespondence existují resp. jak se zjistí a konstatuje jejich existence. Korespondence zůstává indefinibile. Také zde existuje možnost definice z „přirozeného“ jazyka, a to v tomto případě odkazem na jazykový úzus nebo na mimojazyková fakta (tak, jak to dělá klasická srovnávací a historická jazykověda).

Zjevně tak dospíváme – velkou oklikou – znovu k otázce empirie v obvyklém smyslu nebo přesněji k její další dimenzi, kterou jak známo intensivně zkoumá klasická jazykověda, ale velmi málo glosematika. Dospíváme tak rovněž k požadavku Svenda Johansena (1950–51, 29), podle něhož je nutné zkoumat, zda tvrzení teorie jako metajazyka jsou „true or false“ – slovy Juillanda a Macrise (1970, 206):

„Whatever our particular attitude or choice in relation to these basic dilemmas [scil. volbě axiomů] may be, if we want to “justify” our stand completely, we are inevitably referred back to statements about the nature of language, about what language is.“

Nicméně to, že jsme nuceni odkazovat mimo teorii, a tak zohledňovat empirii v obvyklém smyslu, ještě není třeba vykládat jako rozpor, nýbrž to lze považovat za spojení spoluprací: teorie vytváří prostor, který zaplňuje ne-teorie, empirie v obvyklém smyslu slova.

LITERATURA

- FISCHER-JØRGENSEN, E. 1975. *Trends in Phonological Theory*. Copenhagen.
- FISCHER-JØRGENSEN, E. 1979. *25 Years' Phonological Comments*. München. (Internationale Bibliothek für allgemeine Linguistik. 31.)
- GRAFFI, G. 1971. Linguistica e epistemologia in Hjelmslev. *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa, Classe di lettere, storia e filosofia* 1, 455–479.
- GREGENSEN, F. 1991. *Sociolingvistikens (u)mulighed. Videnskabshistoriske studier i Ferdinand de Saussures og Louis Hjelmslevs strukturalistiske sprogteorier*. I-II. København.
- HJELMSLEV, L. 1928. *Principes de grammaire générale*. København. (Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Historisk-filologiske Meddelelser. 16/1.)
- HJELMSLEV, L. 1935. *La catégorie des cas*. I. Aarhus. (Acta Jutlandica. 7/1.)
- HJELMSLEV, L. 1943. *Omkring sprogteoriens grundlæggelse*. København.
- HJELMSLEV, L. 1945–49. Réponse à MM. Borgström et Frei. *Acta linguistica* 5, 62–63.
- HJELMSLEV, L. 1949. Intervention. In: M. Lejeune (ed.): *Actes du Sixième congrès international des linguistes*. Paris, 474–478.
- HJELMSLEV, L. 1959. *Essais linguistiques*. Copenhagen. (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague. 12.)
- HJELMSLEV, L. 1963. *Prolegomena to a Theory of Language*. Pfl. F. J. Whitfield. Madison.
- HJELMSLEV, L. 1971. *Jazyk*. Pfl. M. Dokulil. Praha.
- HJELMSLEV, L. 1973. *Essais linguistiques II*. Copenhagen. (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague. 14.)
- HJELMSLEV, L. 1975. *Résumé of a Theory of Language*. Ed. F. J. Whitfield. Copenhagen. (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague. 16.)
- JOHANSEN, S. 1950–51. Glossematics and Logistics. *Acta linguistica* 6, 17–30.
- JØRGENSEN, J. 1969. On Empiric and A Priori Knowledge. *Danish Yearbook of Philosophy* 6, 72–88.
- JUILLAND, A. – MACRIS, J. 1966. Linguistic Simplicity: A Paradox. *Word* 22, 83–111.

- JUILLAND, A. – MACRIS, J. 1970. The Empirical Principle. *Word* 26, 194–210.
- LARSEN, S.E. – NAULT, R. 1993. Immanence and Transcendence: Hjelmslev and/or Brøndal. In: M. Rasmussen (ed.): *Louis Hjelmslev et la sémiotique contemporaine*. Copenhagen, 52–64. (Travaux du Cercle linguistique de Copenhagen. 24.)
- SCHULTINK, H. 1971. Hjelmslev's Empirical Principle. In: L. L. Hammerich, R. Jakobson & E. Zwirner (ed.): *Form & Substance. Phonetic and linguistic papers presented to Eli Fischer-Jørgensen, 11th February 1971*. København, 39–46.
- SIERTSEMA, B. ²1965. *A Study of Glossematics*. The Hague.
- SØRENSEN, H.C. 1967. Fondements épistémologiques de la glossématique. In: K. Togeby (ed.): *La glossématique: L'héritage de Hjelmslev au Danemark*. Paris, 5–11. (Langages 6, Juin 1967).
- SPANG-HANSEN, H. 1949. On the Simplicity of Descriptions. *Travaux du Cercle linguistique de Copenhagen* 5, 61–70.
- ULDALL, H.J. 1957. *Outline of Glossematics*. I. Copenhagen. (Travaux du Cercle linguistique de Copenhagen. 10/1.)

ON THE EMPIRICAL PRINCIPLE

In the present paper Hjelmslev's conception of empiricism is discussed. Empiricism is formally defined as an equation of the empirical and the "aposterioric", and Hjelmslev's empirical principle ("the description shall be free of contradiction, exhaustive, and as simple as possible") is its operational definition. In his theory Hjelmslev combines the correspondence principle of truth (in the empirical character of the theory) with the coherence principle of truth (in the empirical principle). But like some other operational definitions in Hjelmslev's theory, the operational definition of empiricism also contains indefinables, and an indefinable can only be defined in a metatheory or in "natural language" (»dagligsproget«). In this way coherence empiricism and correspondence empiricism are connected.

Bohumil Vykyřěl
 Ústav pro jazyk český AV ČR
 etymologické oddělení
 Veveř 97
 CZ-602 00 Brno
 (vykypel@iach.cz)